

МАТЕРІАЛИ
II НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**«АКТУАЛЬНІ НАПРЯМИ Й ТЕЧІЇ
ФІЛОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ:
НОВЕ ТА ТРАДИЦІЙНЕ»**

(1-2 листопада 2024 р.)

Полтава
2024

УДК 001.891:80(062.552)
А 43

**Актуальні напрями й течії філологічних досліджень:
нове та традиційне.** А 43 Матеріали II науково-практичної конференції (м. Полтава, 1-2 листопада 2024 р.). – Одеса: Видавництво «Молодий вчений», 2024. – 36 с.
ISBN 978-617-8074-97-5

У збірнику представлені матеріали II науково-практичної конференції «Актуальні напрями й течії філологічних досліджень: нове та традиційне». Розглядаються загальні питання української мови і літератури, романських, германських та інших мов, теорії і практики перекладу, міжкультурної комунікації та інші.

Збірник призначено для науковців, викладачів, аспірантів та студентів, які цікавляться філологічними науками, а також для широкого кола читачів.

УДК 001.891:80(062.552)

ЗМІСТ

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА

Приймачок О.І.

СПОСОБИ ТЛУМАЧЕННЯ ТЕРМІНІВ МОВОЗНАВСТВА
В НАУКОВО-ПОПУЛЯРНОМУ ДИСКУРСІ.....5

СЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРА

Йодловська А.І.

ПЕРЦЕПЦІЯ ПРИЄМНОГО ЗАПАХУ
В УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ СЛОВНИКОВИХ ДЕФІНІЦІЙ
ТА РЕЗУЛЬТАТАМИ ЕКСПЕРИМЕНТУ З НОСІЯМИ МОВИ) 10

РОМАНСЬКІ, ГЕРМАНСЬКІ ТА ІНШІ МОВИ

Лутак Б.В., Бокоч Т.П.

ТРУДНОЩІ ПЕРЕКЛАДУ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ..... 14

Яремко М.В.

ЗАСОБИ СТИЛІЗАЦІЇ ЩОДЕННИКОВОГО МОВЛЕННЯ
В РОМАНІ Р. ВАЛЬЗЕРА «ЯКОБ ФОН ГУНТЕН» 18

ТЕОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ, ПОРІВНЯЛЬНЕ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Семенець Д.Д.

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ВІРТУАЛЬНОГО ДИСКУРСУ21

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПЕРЕКЛАДУ

Маруніна В.П.

ПЕРЕКЛАД ЯК АКТ КРЕАТИВНОЇ АДАПТАЦІЇ:
ГУМОР В АНГЛОМОВНІЙ ВЕРСІЇ «МАВКА. ЛІСОВА ПІСНЯ».....25

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ

Михайленко Ю.І.

МОВНА ТРИВОЖНІСТЬ

У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ:

ВИКЛИКИ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

ТА ПЕДАГОГІЧНІ СТРАТЕГІЇ У ВИКЛАДАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ²⁹

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА

Приймачок О.І.

*кандидат філологічних наук, доцент,
Волинський національний університет імені Лесі Українки*

СПОСОБИ ТЛУМАЧЕННЯ ТЕРМІНІВ МОВОЗНАВСТВА В НАУКОВО-ПОПУЛЯРНОМУ ДИСКУРСІ

Промовиста назва «науково-популярний» (стиль, підстиль, дискурс, текст тощо) передбачає стійкий баланс наукового і популярного контенту задля пояснення, поширення та впровадження знань і здобутків сучасної науки. Науково-технічний прогрес, який став невід’ємною частиною і умовою існування цивілізації, спричинив бум різноманітних друкованих видань, теле- і радіопрограм, блогів, подкастів, сторінок у соцмережах, цілих сайтів популяризаторського змісту. Зрозуміло, що без спеціальних термінів чи понять тут не обійтися. Головне – так їх «вмонтувати» в контекст, так їх витлумачити, щоби, з одного боку, забезпечити загальний науковий рівень поширюваної інформації, а з іншого, – не відлякати пересічного читача/слухача, а навпаки, залучити до співпраці над опануванням наукових явищ чи винаходів.

З-поміж чималої кількості науково-популярних видань філологічного спрямування, що з’явилися в Україні тільки за останні роки, на особливу увагу в контексті зазначеної проблеми заслуговує мовознавча трилогія Ольги Дубчак [1; 2; 3], якій майстерно вдалося задовольнити основну вимогу до популяризації науки: «щоб виклад був доступним, але не сприймався читачем як казка про Бову-королевича, тобто надто спрощено, автор-популяризатор допускає наявність у ньому, по-перше, наукових слів – термінів і, по-друге, імен учених – фахівців у галузі, що є об’єктом опису. Але і наукові слова, й імена вчених неодмінно мають бути поясненими, прокоментованими» [4, с. 76].

Є принаймні три загально визнаних способи тлумачення значень невідомих слів: через опис чи пояснення істотних ознак, властивостей, призначення тощо, через пошук синонімів і через звернення до відомого (найчастіше спільнокореневого) слова. Ольга Дубчак творчо послуговується всіма ними: *Фіксація думки почалася з піктограм (зображень), які наносили на різні поверхні – камінь, дерево, глину тощо* [1, с. 17]; *Усі наведені приклади – це результат асиміляції, тобто уподібнення слабших звуків до сильнішого* [1, с. 114]; *Якщо ви не пам'ятаєте, що таке транскрипція, то я нагадаю: це квадратні дужечки, у яких відображається вимова* [1, с. 34].

Нерідко авторка апелює до мовного досвіду читача, до його практичних навичок, відомих, можливо, ще зі школи. Наприклад: *Мовні органи можуть бути активними (рухаються) і пасивними (не рухаються)* [1, с. 97]; *Діакритичні знаки бувають надрядковими (пишемо вгорі) і підрядковими (пишемо внизу)* [1, с. 151]; *Отже, корінь ми позначаємо горизонтальною дужечкою* [2, с. 119]; *Язикові приголосні поділяються на групи: передньоязикові (гарує кінчик язика), середньоязиковий (активізується середня частинка) і задньоязикові (задіяна спинка язика)* [1, с. 104]; *Насправді це той випадок, коли не такий страшний той ч(орт)ислівник, яким його малюють* [2, с. 170].

Уживаючи мовознавчі терміни, О. Дубчак не додає власних коментарів хіба що до часто вживаних і всім відомих, наприклад: *Абетка (алфавіт, азбука) – це розташована в певному порядку сукупність літер, що застосовуються для запису певної мови* [1, с. 23].

Набагато частіше авторка, від особи якої написано текст, усіяло (часом серйозно, часом іронічно, часом досить дотепно й кумедно) коментує терміни: *Науковою мовою процес уподібнення одних звуків до інших називається асиміляція. Не знаю, навіщо я це кажу. Мабуть, тому, що в мене не дуже характер* [1, с. 42]; *Риска на позначення довготи називається макрон. Зараз він на коні, очолює цілу республіку, тож я не радила би жартувати з макроном* [1, с. 152]; *Експресивна лексика – це дуже корисна в стресових ситуаціях штука, що допомагає висловити почуття чи ставлення до трешу, який відбувається навколо, і трохи відтермінувати протікання власного даху* [3, с. 29]; *З нашою любов'ю до термінів (ми ж любимо терміни,*

чи не так?!) гріх не згадати про два чудових явища антонімії: енантіосемію та оксиморон. Дехто зараз встав і вийшов, розумію [2, с. 55]; Від гідроніма переходимо до дендронімів. Прошу зауважити: авторка зараз не лаялася, бо для цього в неї була перша частина книжки [3, с. 77]; Дві крапки над літерою *Ї* навіть мають свою назву – умлаут. Ця інформація не обов'язкова для запам'ятовування, але оскільки термін німецький, то краще перестрахуватися [1, с. 152]; Історики мови ламають списки на питанні, що ж було раніше – глаголиця чи кирилиця, але ми такого робити не будемо [1, с. 23]. Такі коментарі забезпечують діалогізм науково-популярного тексту, бо в ньому, окрім автора, завжди присутній читач, якого потрібно зацікавити, підбадьорити, втримати його увагу на досить пізнавальних і практичних речах: *Шиболет* – це вислів із Біблії, таке собі слово-пароль, що дає змогу за вимовою певних звуків виявити, своя людина чи чужа [3, с. 73].

Нерідко перед визначенням якогось терміна, поняття чи явища О. Дубчак подає його власну оцінку, демонструє своє ставлення, наприклад: *Королева людської уяви, працедавиця всіх на світі письменників, стрімка, як гірський ручай, і логічна, як Готфрід Лейбніц, її величність Ме...Та...Фо...Ра!* [2, с. 43]; *Суржик* – це цілком природне явище, дуже поширене в розмовному мовленні. У реальному житті ніхто, правда, *НИХТО* не говорить літературною мовою [2, с. 84]; *О, цей дрижачий звук [р], гарчання лісового звіра, гуркіт нічної грози і вічна любов логопеда* [1, с. 85]; *Наша улюблена синонімія! Явище, яке завжди вирятовує в незручних ситуаціях, годує митців слова і ще неабияк розкриває національну мовну картину світу* [2, с. 48]. Це вже не просто коментарі, а стилістично вишукані художні форми, які роблять науково-популярний виклад, на відміну від наукового чи навчального, живим, яскравим і нешаблонним.

Надзвичайно цікавими і практично продуктивними є випадки застосування явища аналогії при тлумаченні термінів. Наприклад: *Якщо самі слов'яни змінили своє місце проживання й перейшли на Балкани (їх можна зрозуміти!), то слов'янські задньоязикові звуки змінили свої характеристики і перейшли в шиплячі. Цей процес називається палаталізація. Так, термін складний, але цікавий* [1, с. 163]; *Визнаймо: намагатися виполоти з мови всі бур'яни-*

запозичення, на місці яких виростатиме в десятки разів більше ще колючіших будяків – затія щонайменше дивна. Це ніби в лісі викопати всі мухомори, зі ставка повикидати всіх жаб, а з офісу винести всі папери [2, с. 76]; Якби хто хотів прикладів справжньої дружби, то ось один з них. Іменник позначає предмет, а прикметник – ознаку предмета. І вони просто-таки нерозлучні [2, с. 154]; Оскільки прислівник не змінюється, не має якихось своїх категорій, мовознавці постійно прагнуть вихати його з рок-гурту «Самостійні частини мови» кудись на периферію, в попусу [2, с. 233]; Синоніми категоризують світ, який ми старанно вимальовуємо на власній картині. Це ніби різні пензлі й фарби, якими ми робимо мазки... [2, с. 49].

Часом, коли мовознавчий термін виявляється співзвучним до якогось відомого слова, авторка послуговується прийомом «народної» етимології. Наприклад: *Такі зображення називають петрогліфами, але не від імені вашого сусіда Петра, який нагадує первісну людину, а від грецького петрос – «камінь»* [1, с. 18]; *В українській мові наголос вільний. Було б дивно, якби в мові, просякнутій концептом «воля», носії якої споконвіку за цю саму волю стають на прю, наголос був невільний* [1, с. 65]; *Звук Ц є, прости господи, африкатом. Але не через його африканське походження, а тому що з латини affricco означає «притирати»* [1, с. 112]; *Апостроф – це знак. До того ж діакритичний. Ні-ні, не само_критичний (він, у буквальному сенсі, вище за все це), а діа_критичний. У перекладі з грецької «той, що розрізняє»* [1, с. 151]; *Якщо раптом у словах закінчення не виражене якимось звуком, це означає, що воно нульове. Саме зараз і саме в цьому відмінку в нього ресурс на нулі, проте щойно ви зміните слово – воно одразу з'явиться...* [2, с. 126]; *Прикметники називаються якісними не тому, що в них немає жодного ганджу чи вони досконалі повністю, а тому, що позначають ознаку безпосередньо, прямо* [2, с. 156]. Такий прийом дозволяє пов'язати щось невідоме з давно відомим, відтак полегшити сприйняття й запам'ятовування наукової інформації.

Окремо слід зазначити, що наскрізним стилістичним засобом, яким скористалася Ольга Дубчак у своїй трилогії про українську мову, є персоніфікація описуваних нею мовних явищ, норм чи тенденцій. Це стало не тільки оригінальним способом організації наукового дискурсу, але й посприяло його увиразненню, залучило не лише

раціональне, а й образне мислення читачів. Наприклад: *Терміни дуже люблять кочувати з науки в науку. Наприклад, корінь може бути і в математиці, і в ботаніці, і в мовознавстві. А ще корінь спокійнісінько чилить у словниках як загальноживане слово. Акомодатії, звісно, до загальнонародного визнання далекувато, але вона теж працює в три зміни: на гістологію, на офтальмологію і, звісно, на мовознавство. Усі й усе працюють на мовознавство, приймімо вже це нареши [2, с. 93].* Як бачимо, творча праця популяризації наукових знань стимулює до пошуку нетривіальних форм, нових прийомів, оригінальних ідей, які збагачують і модифікують арсенал загальноновизнаних способів опрацювання термінів як невід’ємного складника науково-популярної комунікації.

Список використаних джерел:

1. Дубчак О. Чути українською. У світі звуки[ў] і букв. Київ : Віхола, 2021. 192 с.
2. Дубчак О. Бачити українською. Слово в мовній картині світу. Київ : Віхола, 2021. 336 с.
3. Дубчак О. Перемагати українською. Про мову ненависті й любові. Київ : Віхола, 2022. 144 с.
4. Гнатюк І. Науково-популярний дискурс доби українізації: 20-і роки ХХ ст. *Мовознавство*. 2024. № 1. С. 70–77.